

Gjerris M (2021): Naturens etiske betydning, in Gjerløff AK & Vad KE (eds.): Hvilken natur? En antologi om natursyn i Danmark. Odense: Biologiforbundet pp. 96-10

Naturens etiske betydning

Af Mickey Gjerris

Mennesket er på én gang natur som al anden natur og helt anderledes end al anden natur. Vi fødes, lever med lidelse og glæde, savner, frustreres, har lyster, har ondt og dør. Vi er kød blandt kød, som det hedder i Det Gamle Testamente. Men samtidig har vi en fornuft, der gør, at vi kan skelne mellem det rigtige og det forkerte og ikke blot det nyttige og unyttige, og vi har en fri vilje, der gør, at vi kan vælge at følge fornuften og ikke blot vores lyst. Vi er etiske væsener, og vi er mægtige væsener. Vi har gennem teknologi fået magt over verden. Så meget magt, at vi bestemmer alle andre arters fremtid. De to ting tilsammen gør, at vi er nødt til at overveje, hvad vores etiske ansvar for naturen er: Hvad er menneskets opgave i verden?

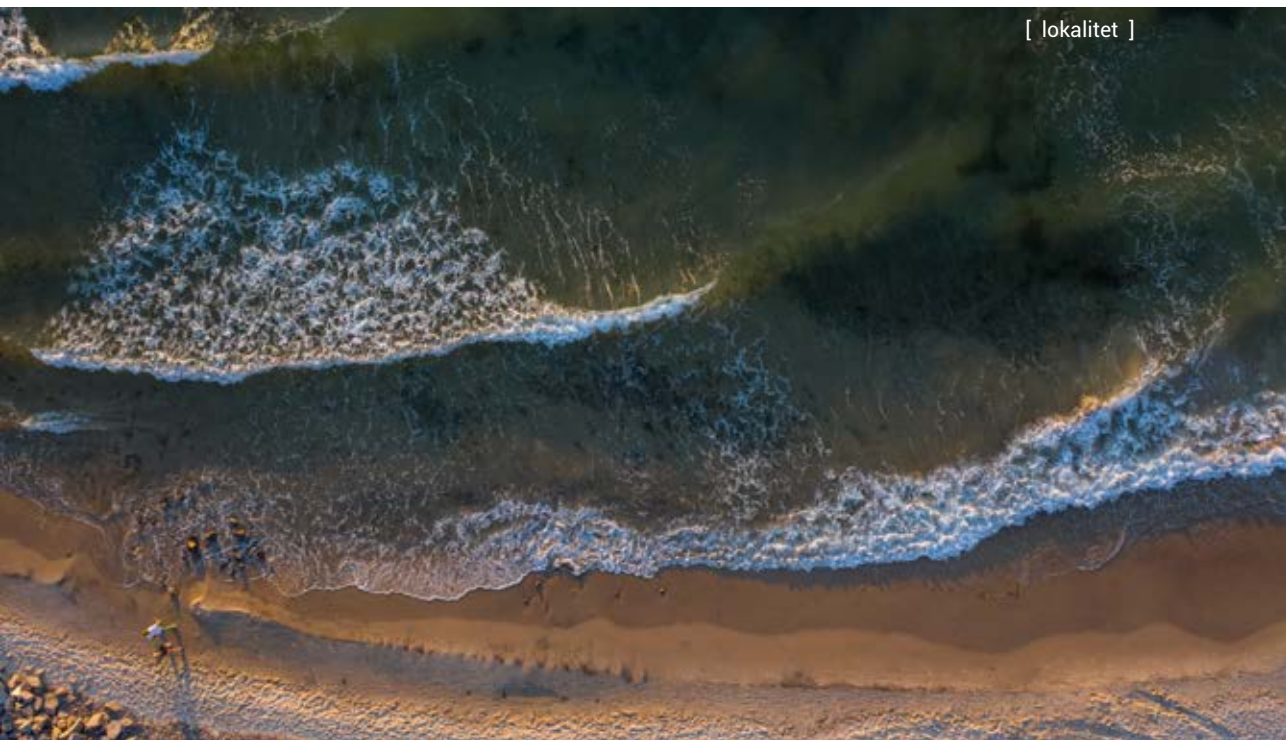
Ord som natur og naturlig vækker gode følelser i de fleste af os. Prøv bare at lukke øjnene og se natur for dig. Om du er i en skov, ved havet, på et bjerg eller i haven, så er mit gæt, at du tænker gode tanker. Samtidig hører vi dagligt om, hvordan naturen er truet. Klimaforandringer, forurening, tab af biodiversitet, skovfældning i Amazonas m.m. bekymrer de fleste af os, og der er udbredt enighed om, at vi "skal passe på naturen".

Det ovenstående rejser imidlertid (mindst) to væsentlige spørgsmål, som er af etisk-filosofisk art: Hvad er natur, og hvorfor skal vi passe på den? Spørgsmål, der kan synes spekulative og verdensfjerne, men hvis svar ikke desto mindre har stor indflydelse på, hvordan vi forholder os til fx artsudryddelse, plastikforurening og klimaforandringer.

Mickey Gjerris er teolog og ph.d. i bioetik. Han arbejder som lektor i bioetik ved Det Naturvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet, hvor han forsker og underviser i etiske spørgsmål relateret til forholdet mellem mennesker, dyr og natur. Mickey har udgivet en lang række bøger og artikler om disse emner, senest Jagt (2016), Skildpaddetanker (2017), Naturens sprog (2018) og Upraktisk håndbog i lysegrønt håb (2019).

Natur er et kompliceret begreb

Allerede den skotske filosof David Hume (1711-1776) gjorde opmærksom på, at begrebet natur er et af de mest komplekse og tvetydige i sproget. En anden filosof, den engelske John Stuart Mill (1806-1873), forsøgte at skabe klarhed ved at vise, at der var to grundlæggende forståelser af begrebet, som tanken kunne tage udgangspunkt i. Enten er alt, der eksisterer, natur forstået på den måde,

at natur er den verden, der forefindes med alt, hvad der foregår. Et træ er således hverken mere eller mindre natur end en smartphone. De er begge objekter, der eksisterer i verden. Den anden mulighed er at se natur som modsætningen til kultur. Så bliver natur det, som ikke er påvirket af mennesket, det som ikke har været eller er under menneskelig indflydelse.

Begge måder at forstå naturbegrebet på har den fordel, at de giver os en klar definition på, hvad der er natur, og hvad der ikke er natur. Men de rummer også begge store problemer. Hvis kun det, som ikke er påvirket af mennesket, er natur, så er der i den antropocæne tidsalder ingen natur. Vi har været over det hele, og gennem fx klimaforandringer påvirker vi alt på planeten. Samtidig virker det ikke indlysende, at alt, hvad menne-

sker gør, er unaturligt. Vi er jo også selv natur. Vokset ud af de samme processer som stjerneåger og vandmænd. På den anden side, så er påstanden om, at alt er natur i modstrid med vores dagligdags opfattelse af, at ting og sager (inklusive os selv) kan være mere eller mindre naturlige. De fleste af os vil mene, at der er mere natur til stede i Rold Skov end på Vesterbro Torv.

Naturen som det ukontrollerede

Den danske filosof Hans Fink har taget konsekvensen af de to utilfredsstillende definitioner og i stedet foreslået, at naturbegrebet skal forstås mere flydende og som et begreb, der kan gradbøjes snarere end et absolut begreb, hvor vi med videnskabelig sikkerhed kan sige, hvad der er natur, og hvad der ikke er. I en

artikel fra 2003, opridser Fink syv forskellige forståelser af naturen, som jeg vil hævde, at vi alle sammen bruger med jævne mellemrum, når vi tænker over og taler om natur – uden at vi imidlertid nødvendigvis er opmærksomme på det. De syv forståelser er: det uberørte, det vilde, det landlige, det grønne, det fysiske, det jordiske og det hele.

De tre mest relevante kategorier hos Fink i denne sammenhæng er det vilde, det landlige og det grønne. Her bevæger vi os fra den ukontrollerede natur, det udyrkede til det kontrollerede i form af byparker og parcelhushaver. Mennesket er med over det hele: Den ukontrollerede natur er vi til stede i som besøgende i form af iagttagere eller jæger/samlere, byparken er anlagt med henblik på at give os et sted at opleve andet end os selv midt i den by, som er designet til at passe til os. Men der er noget mere til stede. Der er noget, som udfolder sig på andet end vores præmisser. Vi har ikke den fulde kontrol. Og det er måske det, der er fælles for vores mange måder at tale om naturen på. Vi oplever, at vi ikke har den fulde kontrol. Det er ikke kun menneskets vilje, der bidrager til formningen af vores oplevelse.

Min tolkning af Fink på dette punkt er, at naturen er der, når vi møder noget, der ikke kun er bestemt af os. Det samme gør sig gældende, når vi taler om menneskets natur. Så sigter vi også til noget forudgivent, noget vi ikke kan styre, noget vi er underlagt. At vi så ikke er enige om, hvad menneskets natur er, er en anden sag, som vi lader være her.

Som nævnt i indledningen er mange af os bekymrede for naturen og ønsker at passe på den. Forstår vi natur som det, der ikke er under vores kontrol, så er en del af løsningen, at vi slipper kontrollen. At vi lader de levende økosystemer udfolde sig mere på egne præ-

misser og mindre på vores. At vi trækker os tilbage. Man kan hævde, at jeg her ryger ind i mine egne indsigelser mod Mills beskrivelse af naturen som det, der ikke er berørt af mennesket. For er mennesket ikke selv natur, hvorfor bliver der så mere natur, når vi trækker os tilbage? Hvad med vores natur?

Til dette er der at sige, at vi er natur – men vi er det på en særlig måde. Vi er den del af

[lokalitet]

naturen, der efter en fortælling, som har stået på i næsten fire milliarder år på denne planet, er endt med en intelligens, der har givet os så meget magt over resten af naturen, at vi er nødt til at forholde os til den magt. Vi er ikke unaturlige, men vi er så stærke, at vi må tøjle vores magt. Ikke ved at forlade den ydre natur, men ved at minde os selv om, at det både er vores natur at forme vores omgivelser efter

vores behov og ønsker samt at være iagttagende til stede i naturen.

Hvorfor skal vi passe på naturen?

Den vilde, ukontrollerede natur er truet. Arterne forsvinder i et tempo, så biologerne taler om den sjette masseuddøen i planetens historie. En masseuddøen, der, i modsætning til de

tidligere, er fremkaldt af en enkelt af planetens myriader af arter: os. Med vores intelligens har vi udviklet teknologier til at beherske naturen i en sådan grad, at vi nu truer med at ødelægge den. Vi fylder planeten med vores foretagsomhed og anlægger marker, byer, veje, parkeringspladser og golfbaner, hvor der før var plads til økosystemer, som ikke var designet til at passe til os. Vi fylder atmosfæren med drivhusgasser, der ændrer klimaet og dermed de livsbetingelser, som vi selv og resten af planetens beboere er tilpasset til at leve under.

Og det giver os en god grund til at passe på naturen. For vi er dybt afhængige af den for selv at kunne leve. Man kan diskutere, hvor mange arter, vi er nødt til at bevare for at sikre vores fysiske overlevelse (se Rasmus Ejrnæs' kapitel i denne bog), men uden rent vand, luft og et stabilt klima, der tillader os at dyrke afgrøder, så dør vi hurtigt. At vi også har brug for det levendes mangfoldighed og fællesskab for ikke at blive åndeligt forkrøblede, skal jeg vende tilbage til.

Siden 1987 har begrebet *bæredygtighed* været synonymt med bekymringen for vores egne og fremtidige generationers levevilkår – og synonymt med løsningen på at sikre den. Vi skal indrette vores samfund bæredygtigt, så både vi selv og mennesker i fremtiden har mulighed for at nyde godt af gode levevilkår – og det kræver, at vi giver naturen mere plads. Senest har bæredygtighedstanken givet sig til udtryk i FNs 17 verdensmål fra 2015, der udgør 17 områder, hvor der er behov for, at vi på lokalt, regionalt og globalt niveau ændrer vores måde at bruge naturen og hinanden på, hvis vi på sigt skal kunne opretholde vores samfund.

Så vi skal passe på naturen for at passe på os selv. Naturen er en ressource, men den

er ikke udtømmelig. Den skal bruges med omtanke, hvis der skal være til alle og til i morgen. Det er grundtanken bag verdensmålene og bæredygtighedstanken. Og det er en agtværdig tanke, men der mangler noget. Der mangler en vilje til at handle. De mange naturkriser er jo ikke et nyt fænomen. Siden 1960'erne har det stået klart, at den vestlige kulturmodel, baseret på evig vækst og forbrug for forbrugets skyld, undergraver sig selv, fordi den undergraver naturen. Ikke desto mindre er vi fortsat ud ad samme spor, og end ikke de seneste års tydelige advarsler i form af skovbrande, tørke, oversvømmelser, storme m.m. om, hvad klimaforandringerne vil medføre, har fået os til som samfund at handle.

Det fænomen kan man forklare på mange måder. Min påstand skal være, at en del af forklaringen – og måske den vigtigste – er, at vi ikke har øje for andet end os selv. Vi skal passe på naturen for at passe på os selv,

siger bæredygtighedstankegangen. Inden for miljøetikken kalder man den tankegang for *antropocentrisk* (fra det græske *άνθρωπος* – menneske). Etisk set betyder det, at kun mennesket er værdifuldt i sig selv. Alt andet har kun instrumentel værdi. Naturen er en ressource uden betydning i sig selv og kun vigtig for så vidt, at vi kan bruge den til noget.

Men med den forståelse bliver det også muligt at nedtone alvoren af situationen. For ødelæggelsen af naturen sker langsomt, og det kan være svært at få øje på den enkeltes ansvar. Samtidig forårsages ødelæggelsen af naturen af os selv i jagten på behovs- og præferenceopfyldelse. Vi kan basalt set godt forstå, at vi ikke kan blive ved, men vi har ikke lyst til at stoppe op, for det vil kræve, at vi skal ændre på vores liv på en måde, som vi opfatter som et offer. Så vi er etisk set fanget mellem fornuften og lysten – og der lader det til, at den kortsigtede lyst vinder.

Økocentrisme

Skal vi begynde at handle på vores viden, er vi derfor nødt til at forlade det antropocentriske natursyn og få øjne, ører og sind åbnet for, at naturen er andet og mere end en ressource. Den har en betydning i sig selv, og at ødelægge den er, med den danske teolog K.E. Løgstrups ord, ikke bare dumt men også skamløst. Det natursyn kalder man inden for miljøetikken for *økocentrisme* (fra det græske *οἶκος* – husholdning/hjem). Her er naturen, forstået som planetens levende væsener og de økosystemer, som bærer deres liv, værdifuld i sig selv. Den har ikke kun betydning, fordi vi skal bruge den til noget. Det skal vi også. Sådan er det nu engang at være et biologisk væsen. Men før den er mad og ressourcer, er den noget i sig selv. Noget, der har betydning, og som vi skal tage vare på i det omfang, at det er muligt.

For mig at se, lever vi i et *mere-end-menneskeligt fællesskab*. Vi er natur, men indgår i den på en forkert måde. Vi har kun blik for, at vi skal leve af den, og har i begejstring over de muligheder for at udnytte og beherske naturen, som vores teknologi giver os, glemt, at vi også skal leve i den og med den. Have blik for at vi indgår i et meningsfuldt fællesskab, et planetært økosystem, hvor det ikke handler om enten naturen eller mennesket, men om det fællesskab, som vi indgår i. Det er ikke dig eller mig, men os, som det handler om.

Skal vi få blik for det, må vi begynde med vores erfaringer og oplevelser. Ganske enkelt være i naturen uden tanke på os selv, og hvad vi kan bruge den til. Ikke brugende, men iagttagende. Prøve at høre, hvad naturen har at fortælle os, før vi fortæller den, hvad vi vil have, at den skal være på baggrund af vores behov og lyster. Det kan være svært. Det falder os i en vestlig sammenhæng naturligt at

[lokalitet]

tage udgangspunkt i os selv. Men prøver vi, så er der for mig at høre noget at høre. Der er en fortælling om en ufattelig udviklingshistorie fra Big Bang og livets opståen til i dag på den planet, som vi noget arrogant kalder for ”vores”. En fortælling, som vi er en del af. Et fællesskab, der byder os indenfor. Et liv, hvor vi med ydmyghed og anerkendelse kan udfolde vores natur i taknemmelig udnyttelse af de muligheder, som planeten stiller til rådighed for os uden at tage mere, end der er brug for og i et forsøg på at give de andre levestæner mulighed for at udfolde deres natur.

De sidste ord

Vi har brug for den ukontrollerede vilde natur. Vi har brug for at møde de dele af fællesskabet, der ikke er os. Brug for at høre, se og sanse, at det hele ikke handler om os. Brug for at blive mindet om, at der er andet end os, der betyder noget. Først når det trænger ind, så bliver det, vi med fornuften godt kan forstå, at vi bør gøre, til noget, som vi med hjertet har lyst til at gøre.

Når vi ødelægger den vilde natur i en evig jagt på forbrugsgoder, flyrejser, udekøkkener, kød og mere skrammel, der ender på loftet eller i containeren, så ødelægger vi det fysiske grundlag for vores eget liv. Men vi ødelægger også vores mentale liv. Vi taber ikke bare vores krop, men også vores sjæl. Vi bliver åndeligt fattige. Ser kun os selv og ender som hyperforbrugende narcissister, der på trods af en overflod af materiel velstand er urolige. For vi er vokset ud af og hører til i det mere-end-menneskelige fællesskab. Uden det er vi ikke hele, og meget af den larm og støj, som vi fylder vores kultur med, er for mig at se et desperat forsøg på at fortrænge det savn, som vi sidder tilbage med.

At passe på naturen er ikke et offer vi skal bære. Det er ikke at måtte opgive det gode liv på etikkens alter af pligt, men en mulighed for at blive til dem, som vi også er. En del af værensunderet, endda den stærkeste del, men derfor også den del, der har størst ansvar i forhold til fællesskabet. Sådan er det at have magt. Det giver ikke mulighed, men ansvar. Den, der er meget stærk, skal være meget sød, som den store filosof Pippi Langstrømpe skal have sagt. Den gode nyhed er, at det at være sød ikke bare er godt for andre, men også for os selv.

Så lad din have vokse vildt, lad vinden ruske i dig, regnen gennemvæde dig, solen varme dig, havet bruse mod dig, skoven omkrænse dig og insektet summe om dit øre. Det er gennem kropslige erfaringer og oplevelser, at du kan høre, hvad naturen har at sige til dig – og måske finde et hjem, som du slet ikke vidste, at du havde.

Litteratur

Fink, H.: Et mangfoldigt naturbegreb.
I Agger, P.: *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads Forlag. 2005, s.28-37.

Gjerris, M.: *Upraktisk håndbog i lysegrønt håb*. Bibelselskabets Forlag. 2019.

Gjerris, M. & Rubow, C. (red.): *Naturens sprog - historier fra virkeligheden om fortryllelse*. Eksistensen, København. 2018.

Hildebrandt, S. & L. Josephsen (red.): *Globale mål – visionen om bæredygtig udvikling*. Djøf Forlag. 2019.

Rasmussen, S.: *Mennesket i naturen – naturen i mennesket*. Gyldendal. 2016.